

PRAVICA DO UPORABE BREZ ZLORABE

Pred 50 leti je bilo ljudi 2,5-krat manj, proizvodnje sedemkrat manj, planet pa ni danes nič večji. Kriza 2008 daje v izbiro dvoje: družbeno odgovornost ali samomor človeštva – in zato je treba inovirati poslovno prakso. | Matjaž Mulej

Družbena odgovornost (DO) je desetletja star pojem. Po letu 2000 se je uveljavil v mednarodnih dokumentih, ki so jih izdali Združeni narodi, Evropska unija in tudi nekatere skupine podjetij. Zahteva konec zlorabe zaposlenih, poslovnih partnerjev, širše družbe in naravnih razmer za življenje ljudi. Krepi poslovno odličnost. Omogoča mir. Zato je treba inovirati poslovno prakso.

Odločitev, ali podjetje sprejme DO v svoje poslovanje ali ne, je prostovoljna. To je nevarna omejitev: ne upošteva, da zahteva po tem, da podjetja krepijo svojo DO, pomeni, naj spremenijo staro opredelitev lastniške pravice. Po rimskem pravu gre za pravico uporabe in zlorabe, po DO pa za pravico uporabe brez zlorabe. V organizacijski literaturi se že dolgo pojavlja »lastnik procesa« znotraj poslovanja: pooblaščenim podrejeni imajo pravico in dolžnost uporabe brez zlorabe. Zdaj se to širi na vse vplivne ljudi in organizacije, tudi države. Za obstoj bo nujno opustiti industrijsko miselnost. Veliko avtorjev, tudi ekonomistov, lepo pove, kaj vse zahteva DO od vseh vplivnih ljudi in organizacij. Skušajmo to strniti v 10 točkah.

1. Kriza 2008 ni le finančna, je le vidni vrh ledene gore. Je posledica dejstva, da so ljudje med 18. in 20. stoletjem z industrializacijo bistveno spremenili razmere na planetu Zemlji. Po letu 1950 je ljudi 2,5-krat več, proizvodnje sedemkrat več, planet pa ni večji. Človeštvo je sicer v celoti bogatejše, a je za to porabilo preveč naravnih virov in tako škodljivo prispevalo k spremembi podnebnih razmer. Hkrati je spregledalo, da je planet Zemlja omejen, zato mora zdaj opustiti industrijsko miselnost. Njegove vrednote, kultura, etika in norme so preveč enostranske namesto celovite in preveč postavljajo človeka in njegovo gospodarstvo nad njegove naravne možnosti za obstoj namesto v vlogo dela narave, od katere je odvisen. Že vsaj tri desetletja človeštvo porablja veliko več naravnih virov, kot jih je mogoče obnoviti, torej si žaga zeleno vejo, od katere živi, in to zelo intenzivno.

2. Iz slepe ulice so mogoče tri poti:

- Ostati pri dosedanjih navadah in povzročiti samomor človeštva v zelo kratkem času, morda samo nekaj letih, niti ne desetletjih. Problemi niso rešljivi s pojmovanjem, ki jih je povzročilo.
- Ostati pri dosednji industrijski miselnosti in ukrepati, kot v letih 2008 in 2009 ukrepajo vlade in podjetja – tako, kot če bi na Titaniku, ko se je ladja bližala ledeni gori, na palubi predstavljali stole, ne pa korenito spremenili smeri plovbe.
- Bistveno, tako rekoč revolucionarno inovirati dosedanje navade, za to uporabiti znanje človeštva in tako prepustiti svojim otrokom in vnukom planet Zemljo, ki ne umira.

3. Dano znanje človeštva o recikliranju, ogrevanju in potovanju z obnovljivimi viri, večkratni rabi iste vode, domači oskrbi velike večine človeštva z energijo brez uporabe nafte, premoga in plina, pridelavi hrane brez umetnih gnojil in zastrupljanja zemlje, vode in zraka, skratka o tem, kako ohraniti sedanji standard večine ljudi razen najbolj razsipno bogatih – omogoča, da z znanimi tehničnimi in družbenimi pripomočki vse današnje žgoče probleme človeštva rešimo. Treba je le hoteti in spremeniti sebe.

4. Problem je politična volja odločilnih ljudi, ki imajo tudi največ koristi od tega, da ne gledajo na svetovno dogajanje široko in dolgoročno, torej primerno celovito, ampak ozko in kratkoročno, zato uničujejo vse človeštvo. Na oblast bi torej morali priti sodelovalni ljudje namesto izkoriščevalnih; večina bo prej ali slej sicer postala pasivna.

5. Kako 85 odstotkov človeštva živi z manj

kot šestimi dolarji na dan? Množice ljudi vse bolj trpijo za brezposelnostjo, nizkim življenjskim standardom, boleznimi, lakoto, nepismenostjo, dolgim delovnim časom, nizko ravno srečnostjo ipd. Razvoj je vedno nujen, a ni več izvedljiv na dosednji podlagi – z industrijsko miselnostjo in vrednotami. Brez daljnovidnega in celovitega premisleka je problem težko opaziti, kar seveda še posebno drži, če ga nočejo opaziti in upoštevati vplivni.

6. Tudi če bi bili voljni problem opaziti in dojeti, da ga je treba rešiti za ves svet enotno in hkrati, to po zdaj veljavnem mednarodnem pravu skoraj ni izvedljivo. To ni nadnarodno; je le

Tri stoletja je industrijska miselnost reševala človeštvo, zdaj ga že desetletja uničuje.

dogovor držav, ne pravni predpis, ki se mu morajo podrediti, četudi nočejo. Enako velja za OZN in druge mednarodne organizacije, zato nekateri avtorji že dolgo rotijo, da je obstoj nacionalnih držav in monopolnega namesto zares tržnega, torej lokalnega kapitalizma brez delniških družb in družb z omejeno obvezo pri sedanjih oboroženosti smrtno nevaren za obstoj človeštva. To ne pomeni, da bi državne pristojnosti povsem odpravili, ampak bi jih omejili na lokalne in nekatere mednarodne zadeve, medtem ko bi interese

ljudi kot celotnega človeštva prenesli na svetovni parlament s svetovno vlado in svetovno demokracijo. Cilji te zajemajo spoštovanje do enotnosti v različnosti ljudi in celovite ustave svetovne federacije, doseganje blaginje vseh ljudi in ljudstev na Zemlji, izkoreninjenje revščine, nepismenosti, bede in bolezni ter oboroženosti in vojne, hkrati pa obstoj zdravih globalnih naravnih danosti za življenje naših otrok in vnukov.

7. Zgledi takšnih mednarodnih federacij obstajajo.

Mednje spada Evropska unija, ki je nastala kot sredstvo za mir v Evropi in je dosegla najdaljše obdobje miru v zahodni Evropi v zgodovini.

8. Korist od prehoda na uporabo novih tehnologij je dokazljiva.

Če bi ZDA vložile denar v obnovljive vire energije (sončno in vetrno) namesto v zagotavljanje nafte z Bližnjega vzhoda, bi s sedanjim znanjem že dosegle popolno energetske neodvisnosti od kakršnegakoli uvoza, in to brez vsake škode za prebivalstvo.

9. Avtorji, ki razpravljajo o enako pomembnih filozofskih in ustavnopravnih vprašanjih, se ne dotaknejo negativne izkušnje ljudi s kakršnokoli vlado in demokracijo, četudi imajo povsem demokratično ustavo.

To je problem birokracije in ozkega ter kratkoročnega razmišljanja in ravnanja ljudi na oblasti in volivcev. Gre za nujno, da pridejo na najvplivnejše položaje ljudje z najbolj dolgoročnim in celovitim ravnanjem namesto dosedanje prakse, ki pravzaprav odseva duhovno in vrednotno uničenost človeštva pod vplivom enostranskosti industrijske miselnosti. Zato je imel prav Bertalanffy (začetnik sodobne teorije sistemov), ko je zahteval, da ljudje zberemo pogum, da postanemo državljani sveta, ne le posamičnih držav, in priznamo, da smo sestavni del celotne narave. Celovitost je bistvo systemskega razmišljanja in nasprotuje pretirani specializaciji, ker ta onemogoča medstrokovno sodelovanje, se zapira vase in s tem povzroča spreglede, nevarne za obstoj človeštva.

10. Iz naših raziskav kaže na kratko povzetim razmislekom dodati vsaj naslednje:

- Človeštvo si s sedanjo razdrobljenostjo znanosti in spoznanj brez povezovanja ne more pomagati reševati bistvenih problemov. Kot je zahteval že Humbolt pred dvema stoletjema, morajo znanosti sodelovati, da ustvarijo vpogled v sinergije, celovito spoznanje namesto zgolj delnega. Prihaja skrajni čas, da ozki specialisti spoznajo, da teorija sistemov ali vsaj praksa systemskega, tj. primerno celovitega delovanja z interdisciplinarnim ustvarjalnim sodelovanjem bistveno pomaga uveljaviti njihova spoznanja. DO to podpira.
- Človeštvo prehaja po fazah konkuriranja z naravnimi viri, z naložbami in inovacijami v četrto obdobje – fazo izobilja, če se ne bo ugonobilo. Da je ta faza že tu, kaže veliko večja vloga trženja in oglaševanja pa tudi več bega iz stvarnosti v obliki drogiranja ipd. V fazi izobilja ostanejo ljudje brez ambicij po delu, ker pač vse, kar je bistvenega, že imajo; to je nov vidik krize 2008. Potrebna je peta faza, ki je ni bilo še nikoli – faza DO, etike soodvisnosti, ustvarjanja vseh vsebinskih vrst kot smisla življenja, skrajšanega delovnega časa in podobnih sestavin ali možnosti blaginje v sonaravni sedanosti, ne le prihodnosti. Skrajšan delovni čas tudi zniža cene, tako kupna moč ne pade bistveno.
- Namesto industrijske miselnosti mora prevladati DO tudi zato, ker – v ekonomski teoriji spregledani – cikel potreb obstaja. Staranje prebivalstva, desetletja krepitve popolne kakovosti in zato trajnosti izdelkov itd. manjšajo potrebe. Rast trgov brez uničenja naravnih virov in razmer ni več mogoča. Mogoča je preusmeritev na nove potrebe – varno naravno in družbeno okolje, preventiva namesto zdravljenja, ustvarjanje namesto lenarjenja ipd.
- Pet-delni model osebnih prejemkov Dejana Avsca razkriva, kako ima lahko vsakdo dovolj. Pri modelu so v uporabi koncepti USOP, ESOP, Mondragon, redno delo in inovacijski dohodek. Delničarsko lastnino za temeljni dohodek vsem občanom omogoča USOP (ang. Universal Stock Ownership Plan; po katerem so vsi občani delničarji vsega premoženja družbe), prejemki vseh zaposlenih so zajeti v konceptu ESOP (ang. Employee Stock Ownership; po katerem so vsi sodelavci istočasno tudi delničarji organizacije), Mondragon se nanaša na vse kot združne solastnike (t.j. vsi občani in sodelavci so združni lastniki vsega od podjetij do šol; ob upokojitvi deleže prodajo in tako ustvarijo podlago za pokojnino; praksa deluje preko 70 let), redno delo ima enak pomen kot doslej, inovacijski dohodek pa večjega.

Tri stoletja je industrijska miselnost reševala človeštvo, zdaj ga že desetletja uničuje. Toda ustvarila je in ustvarja dovolj znanja o proizvodnih in družbenih ukrepih, da človeštvo potrebuje le zavest, da je tako. Naložbe v proizvodnjo, naravi podrejeno in s kar najmanj transporta in kar največ lokalne oskrbe z izdelki, energijo, pridelki ipd. – to je pot iz sedanje slepe ulice. Zraven sodi delni prehod od državnega in mednarodnega prava na nadnarodno, omejeno na povsem skupne teme vsega človeštva. Prihodnost se da uresničiti z DO kot zavestjo in prakso, ki ni le izbira in le stvar podjetij niti ni omejena na občasno dobrodelnost kot nekoč. ■

Ddr. Matjaž Mulej je dvojni doktor: doktoriral je iz ekonomskih znanosti s področja teorije sistemov in iz menedžmentskih znanosti s področja inovacijskega menedžmenta. Prisluhnete mu lahko na Jesenskem srečanju Združenja Manager, 6. oktobra.
